

Anna Mazur
Uniwersytet Jagielloński, Kraków
anna.mazur@doctoral.uj.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0001-7491-9827>

WIELOJĘZYCZNOŚĆ INDYWIDUALNA JAKO PROBLEM BADAWCZY LINGWISTYKI. PRZPADEK BRONISŁAWA MALINOWSKIEGO

Słowa kluczowe: wielojęzyczność indywidualna, osoba wielojęzyczna, tekst wielojęzyczny, wykładniki transkodowe, gramatyka wielojęzyczności

Keywords: individual multilinguality, multilingual person, multilingual text, transcodic markers, grammar of multilinguality

1. Wprowadzenie

Celem artykułu jest refleksja nad podejściem metodologicznym w badaniach wielojęzyczności indywidualnej. Postawienie tego zagadnienia jako tematu nasunęły prowadzone przeze mnie badania nad wielojęzycznością wybitnego antropologa – Bronisława Malinowskiego. Obejmują one zarówno osobę, jak i jej twórczość językową w postaci tekstów wielojęzycznych.

Termin *wielojęzyczność* ma w polskiej lingwistyce dwa znaczenia: odnosi się zarówno do zbiorowości i do jednostki – nie wypracowano na tym polu różnicowania terminologicznego, jak ma to miejsce w niektórych terminologiach obcych. I tak w językach francuskim i niemieckim terminy *multilinguisme* (fr.) i *Vielsprachigkeit* (niem.) odnoszą się do społeczności zamieszkującej określone terytorium, zaś *plurilinguisme* (fr.) i *Mehrsprachigkeit* (niem.) – do osoby (Ciostek 2015: 110). Natomiast w języku angielskim funkcjonuje termin *multilingualism*, który oznacza

wielojęzyczność danej grupy, oraz derywowany od niego termin *multilingual*, czyli wielojęzyczność jednostki¹ (Aronin, Ó Laoire 2004: 13–14, 16–18).

W niniejszym artykule posługuję się terminami *wielojęzyczność indywidualna* i *osoba wielojęzyczna / multilingwista*, które stosuję do badań nad wielojęzycznością Malinowskiego i jego mową wielojęzyczną zapisaną. Biografowie podkreślają, że antropolog posiadał predyspozycje do efektywnej nauki języków obcych; przez całe swoje życie opanował znajomość kilku kodów: jako dziecko przyswoił język polski, francuski, niemiecki i rosyjski, we wczesnej młodości poznał włoski i hiszpański², jako dorosły zaś nauczył się języka angielskiego, a także języka motu i kiriwiny³; podjął się też nauki języka arabskiego (Kubica-Klyszcz 1982: 67–68, 84–88; Young 2008: 71–73, 84–85, 87–91, 260, 411–415, 432–433, 500). Malinowski jako multilingwista używał zatem kilku języków w codziennej komunikacji, a także na polu naukowym. Natomiast w procesie tworzenia tekstów wielojęzycznych antropolog wykorzystał tylko cztery języki: polski, niemiecki, angielski i kiriwinę – w dalszej części artykułu oznaczone kolejno jako L_1 (polski), L_2 (niemiecki), L_3 (angielski) i L_4 (kiriwina). Do tekstów tych zaliczamy *Dziennik w ścisłym znaczeniu tego wyrazu* oraz osobistą korespondencję antropologa – ich zbadanie zaś wymaga odpowiedniego podejścia metodologicznego.

Artykuł jest próbą zarysowania takiego podejścia, które można zastosować do badań nad wielojęzycznością osoby i jej twórczością językową zapisaną w tekstach. Wykorzystuję przy tym instrumentarium pojęciowo-badawcze już istniejące dla dwujęzyczności indywidualnej i mowy dwujęzycznej zapisanej⁴. Posłuży ono do prześledzenia strategii Malinowskiego, który świadomie korzystał ze znanych sobie języków w procesie tworzenia tekstów wielojęzycznych, więc ze swej natury heterogenicznych, a mimo to spójnych (Ligara 2014a: 151 i nast.).

1 Podobnie dla dwujęzyczności: *bilingualism* odnosi się do dwujęzyczności pojmowanej jako zjawisko społeczne, natomiast *bilinguality* to dwujęzyczność indywidualna (Hamers, Blanc 1989: 6). Na gruncie polskim Władysław Miodunka zaproponował termin *bilingwalość* 'dwujęzyczność osoby', by odróżnić go od *bilingwizmu* 'dwujęzyczności określonej grupy' (2013: 281).

2 Malinowski w okresie wczesnej młodości przyswoił język hiszpański podczas wyjazdu zdrowotnego na Wyspy Kanaryjskie; po raz drugi przebywał tam po zakończeniu badań terenowych na Wyspach Trobrianda, zajmując się opracowywaniem zebranego materiału terenowego i pisaniem monografii naukowych. Po latach ponownie zetknął się z językiem hiszpańskim w czasie badań antropologicznych (razem z Julio de La Fuente) w dolinie Oaxaca w Meksyku (Kubica-Klyszcz 1982: 87–88, 98; Young 2008: 87). Można zatem przyjąć, że Malinowski na pewno posługiwał się językiem hiszpańskim w niektórych okresach swojego życia.

3 Alfred F. Majewicz (1989: 92) zaklasyfikował kiriwinę (zwaną też kiliwilą, boyowa i triobriandzkim) do papuańskich języków austronezyjskich (rodzina języków austronezyjskich).

4 Instrumentarium to zostało ustalone i omówione przez Bronisławę Ligarę w dwóch artykułach: *Bilingwizm w tekście zapisany. Część I. Status lingwistyczny. Paradygmaty badawcze* (2014a) oraz *Bilingwizm w tekście zapisany. Część II. Wykładniki transkodowe. Gatunki* (2014b).

2. Paradygmaty badawcze dla wielojęzyczności. Instrumentarium pojęciowo-badawcze

2.1. Badania nad wielojęzycznością indywidualną wymagają przyjęcia pewnych paradygmatów badawczych niezbędnych do opisu tego zagadnienia. Jako najważniejszy jawi się paradygmat lingwistyki humanistycznej Władysława Miodunki. W badaniach nad wielojęzycznością nie można bowiem skupiać się jedynie na zjawiskach językowych, potrzebny jest zwrot ku człowiekowi, tj. osobie wielojęzycznej tworzącej teksty wielojęzyczne. Multilingwista jest zatem takim samym obiektem badań, jak jego twórczość językowa (Miodunka 1997: 15, 2014: 220–222).

Z powyższym podejściem łączy się paradygmat lingwistyki antropologicznej w ujęciu Piotra Chruszczewskiego. Zgodnie z nim teksty wielojęzyczne są postrzegane jako działania językowe jednostki powstające w określonym kontekście i w obrębie pewnych praktyk społecznych – są przedłużeniem zachowania osoby wielojęzycznej i mają wymiar komunikacyjny (Chruszczewski 2013: 54, 59–60, 65–67). Gdy idzie o relację języka i kultury, istotny jest ich izomorfizm stwierdzony przez Jerzego Bartmińskiego (2016: 10, 12), który podkreślam zapisem *język/kultura*.

Paradygmat komunikacji międzykulturowej zwraca zaś uwagę na to, co dzieje się, gdy osoby reprezentujące różne języki/kultury spotykają się, pozostają ze sobą w interakcji, a także reprezentują rozmaite cele komunikacyjne (Kapciak 1995: 183). Osoba wielojęzyczna ma do dyspozycji kilka kodów i jest jednocześnie użytkownikiem kilku kultur – stan ten wykorzystuje w procesach komunikacyjnych z przedstawicielami innych języków/kultur. Komunikaty tworzone przez osobę wielojęzyczną mogą zatem powstawać w trybie jednojęzycznym, dwujęzycznym lub wielojęzycznym, w zależności od tego, jaka jest kompetencja językowa odbiorcy (Grosjean 2007: 313–316).

Natomiast badania nad tekstami wielojęzycznymi implikują problem rekonstrukcji sensów i znaczeń przekazywanych w nich przez różne kody. Pozwala go rozwiązać semantyka interpretacyjna w ujęciu François Rastiera, której założenia badawcze opracowała Bronisława Ligara dla metodologii badań nad mową dwujęzyczną zapisaną. Zwraca ona uwagę na cztery porządki opisu semantyki tekstu wyznaczone przez Rastiera: syntagmatyczny, paradygmatyczny, hermeneutyczny i referencjalny (Ligara 2014a: 158–159).

Porządek syntagmatyczny odnosi się do linearności języka w wymiarze przestrzennym i czasowym, np. u Malinowskiego⁵:

5 Korzystam z wydania *Dziennika w ścisłym znaczeniu tego wyrazu* z 2002 r. w opracowaniu Grażyny Kubicy. Jest to kompletna publikacja dzienników antropologa, które pisał w języku polskim w latach 1908–1918. Zachowana została oryginalna pisownia, w tym segmenty tekstu w językach włączanych, które redakcja opatrzyła tłumaczeniami w nawiasach kwadratowych – zachowuję je w cytowanych fragmentach dziennika.

- (1) Rany także. *Kariala* [znak magiczny] – *side by side* [jeden przy drugim] z naturalnym pojmowaniem rzeczy (Malinowski 2002: 576)

– na linii tekstu spotykają się kolejno języki: polski (L_1) i kiriwina (L_4) („Rany także. *Kariala*”), kiriwina (L_4) i angielski (L_3) („*Kariala – side by side*”), a następnie angielski (L_3) i polski (L_1) („*side by side* z naturalnym pojmowaniem rzeczy”). Wymiar przestrzenny obejmuje tu dwa języki, które spotykają się punktowo na linii tekstu, zaś wymiar czasowy dotyczy całego tekstu, w którym występują segmenty w trzech językach.

Porządek paradygmatyczny określa związki asocjacyjne jednostek językowych należących do poszczególnych kodów, które multilingwista wprowadził na oś linearną tekstu dzięki posiadanej kompetencji wielojęzycznej. Osoba wielojęzyczna ma bowiem do dyspozycji kilka osi wyboru przypisanych do poszczególnych języków i korzysta z nich, tworząc teksty wielojęzyczne, np.:

- (2) My own darling *Elsusiu* (Wayne 1995: 90)

– Malinowski w liście do żony zdrobnił jej imię, by w ten sposób wyrazić czułość i przywiązanie. Zachowanie takie jest charakterystyczne dla normy użytkowej w języku polskim, nie jest jednak typowe dla języka angielskiego, dlatego też antropolog dodaje polski przyrostek słowotwórczy *-usiu* do imienia Elsie. Malinowski wyselekcjonował zatem segment w języku polskim ze swoich kilku osi wyboru i skombinował go z angielskim morfemem.

Porządek hermeneutyczny ustala warunki tworzenia tekstów wielojęzycznych, w tym okoliczności ich powstania, motywację, która kierowała autorem podczas pisania, oraz funkcje pełnione przez poszczególne kody w procesie tworzenia tekstów, np.:

- (3) Wczoraj nie napisałem dziennika (*very bad* [bardzo źle]!) Ale to może być usprawiedliwione tym, że w piątek spisałem zdarzenia piątkowe. Teraz muszę zdać sprawę ze wczoraj (Malinowski 2002: 487)

– antropolog w języku angielskim (L_3) dokonał negatywnej oceny swojej pracy nad prowadzeniem dziennika i wyraził przed samym sobą niezadowolenie z opóźnienia w pisaniu (*very bad!*), natomiast w języku polskim (L_1) usprawiedliwił zaległości i zadeklarował chęć do dalszego działania. Malinowski użył w obrębie jednego akapitu dwóch języków, żeby w każdym z nich przedstawić wykluczające się opinie będące wyrazem konfliktu wewnętrznego, spowodowanego wytężoną pracą nad własnym charakterem i doskonaleniem siebie, co zostało udokumentowane w *Dzienniku w ścisłym znaczeniu tego wyrazu* (Zawadzki 1999: 128 i nast.).

Porządek referencjalny „dotyczy procesu dobierania między daną klasą obiektów percepcji, klasą reprezentacji i klasą *signifiés* skojarzonych z daną klasą *signifiants*” (Ligara 2014a: 158), np.:

- (4) Wrażenia z *kuli* (znów uczucie etnograficznej radości). Siedzę na łodzi Tova-sany i patrzę na ceremonię *kuli* (Malinowski 2002: 602)

– Malinowski podkreślił, że był świadkiem rytuału *kula*⁶, który odsyła do uniwersum referencji związanych z językiem/kulturą Trobriandczyków. Antropolog odniósł się do rzeczywistości pozajęzykowej (czyli obiektów percepcji ujętych w klasę), którą obserwował, i określił ją w tekście za pomocą kiriwińskiego leksemu *kula*. Leksem ten odwołuje się do konkretnych reprezentacji rytuału, które powstały w umyśle Malinowskiego podczas prowadzonych przez niego badań terowych⁷.

2.2. Aparatura pojęciowo-badawcza, którą stosuję do opisu wielojęzyczności indywidualnej, wynika bezpośrednio z przedstawionych wyżej paradygmatów badawczych. Przyjmuję zatem, że **osoba wielojęzyczna** zna co najmniej trzy języki, którymi posługuje się w codziennej komunikacji w różnych okresach swojego życia i w różnych sytuacjach komunikacyjnych, bez większych trudności potrafi też przechodzić z jednego języka na drugi i na kolejne języki w mowie i w piśmie (Herdina, Jessner 2002: 52; Aronin, Hufeisen 2009: 1–26; Kemp 2009: 12 i nast.; Aronin, Singleton 2012: 11–58). Na wzór *mowy dwujęzycznej zapisanej* w badaniach nad dwujęzycznością indywidualną⁸ wprowadzam pojęcie **mowy wielojęzycznej zapisanej**, która realizuje się w tekście wielojęzycznym (por. Rastier 2015: III). O tekście wielojęzycznym mówimy wówczas, kiedy współlistnieje w nim kilka języków, zawsze jednak dochodzi do spotkania dwóch kodów w danym punkcie na linii tekstu. Teksty wielojęzyczne stanowią zatem podstawę do ustalenia, jak funkcjonują w nich różne języki, co może być inspiracją do zarysowania gramatyki wielojęzyczności (zob. 5). Występowanie różnych kodów w tekstach wielojęzycznych ma charakter dynamiczny – jest związane z nabywaniem i używaniem języków w trakcie życia osoby wielojęzycznej.

6 *Kula* to „handel żeglarski; ceremonialna wymiana kosztowności *vaygu’a*: naszyjników z czerwonej muszli *soulava* i naramienników z białej muszli *mwali*” (Pisarkowa, Szczerbowski 2000: 207).

7 Ze względu na warstwę graficzną i brzmieniową *kula* może pełnić też funkcję homonimu w tekście w języku polskim: *kula* jako trobriandzki rytuał, a także *kula* jako obiekt mający kształt tej bryły.

8 B. Ligara w badaniach nad bilingwizmem i osobą dwujęzyczną wprowadza pojęcie *tekstów pisanych dokumentujących mowę dwujęzyczną* lub krócej: *zapisanej mowy dwujęzycznej* (Ligara 2014a: 162–163).

3. Dynamiczny charakter kompetencji językowej osoby wielojęzycznej

Kompetencja językowa multilingwisty, który zna nie mniej niż trzy kody, nie jest jednak sumą kompetencji jednojęzycznych, ale stanowi pewną strukturę w umyśle osoby wielojęzycznej, dzięki czemu jest oryginalna (Ligara 2016: 16–17). W przypadku multilingwistów możemy zatem mówić o złożonej kompetencji wielojęzycznej (Chłopek 2011: 62 i nast.; Cenoz 2013: 11–12).

Sprawności językowe w różnych kodach i częstotliwość używania poszczególnych języków zmieniają się zwykle w trakcie życia multilingwisty ze względu na rozmaite czynniki, m.in.: poziom biegłości w każdym z języków, pełnione przez nie funkcje, a także konteksty ich użytkowania (Cenoz, Genesee 1998: 18–19; Chłopek 2011: 64). Niemniej jednak istnienie symetrycznej kompetencji w zakresie znajomości dwóch języków i utrzymanie tego ustabilizowanego stanu jest możliwe – potwierdza to opisany przez B. Ligarę (2015) przypadek dwujęzyczności polsko-francuskiej Zygmunta Krasińskiego. Taka symetria raczej nie zachodzi w przypadku osób wielojęzycznych: stabilizacja kompetencji w dwóch językach zostaje zaburzona, kiedy do repertuaru tych kodów dochodzi znajomość trzeciego i kolejnych języków. Dynamiczny model multilingwizmu Philipa Herdiny i Ulrike Jessner (2002) zakłada nawet, że wszystkie języki osoby wielojęzycznej tworzą w jej umyśle system, w którym każda pojedyncza modyfikacja w obrębie któregoś z kodów wpływa na pozostałe języki (zob. Ewert 2006: 104). Zmienny charakter wielojęzyczności można zaobserwować podczas badań nad tekstami wielojęzycznymi.

4. Ślady spotkania się języków w tekście: kształtowanie się wielojęzycznej normy

Do opisu zachowań językowych Bronisława Malinowskiego jako osoby wielojęzycznej stosuję pojęcie wykładników transkodowych rozumianych jako „[...] każdy element dający się zaobserwować na powierzchni dyskursu w jednym języku czy danej odmianie, który przedstawia, dla mówiących i/albo badacza lingwisty, ślad wpływu innego języka czy odmiany” (Ligara 2014a: 163). Określenie to zostało wprowadzone do badań nad dwujęzycznością przez Georges’a Lüdi i Bernarda Py (2003), a na polskim gruncie zastosowała je po raz pierwszy B. Ligara (2014a, 2014b).

Wykładniki transkodowe są korelatem zachowań językowych osoby wielojęzycznej: przybierają postać przełączania kodów (*code switching* – CS), z/mieszania kodów (*code mixing* – CM) oraz interferencji z jednego kodu językowego do drugiego (Hamers, Blanc 1989; Ligara 2014b: 141). Zjawiska te zobrazuję przykładami pochodzącymi z *Dziennika w ścisłym znaczeniu tego wyrazu*.

4.1. Do przełączania kodów w tekście wielojęzycznym dochodzi w miejscu, w którym multilingwista wprowadza do języka bazowego segment w języku włącza-

nym⁹, przy jednoczesnym zachowaniu norm każdego z kodów (Hamers, Blanc 1989: 266). Podczas przełączania kodów wewnątrz wypowiedzenia pojedynczego re-spektuje reguły gramatyczne obu języków, bazowego i włączanego, np.:

- (5) Raczej mam uczucie, że błążnię się przed nią i że muszę jej wyraźnie napisać, że jestem ^[punkt CS, język bazowy – polski; język włączany – angielski] *disappointed with myself* [niezadowolony z siebie] (Malinowski 2002: 507)

– Malinowski przełącza kody w punkcie, w którym polski czasownik *być* otwiera miejsce dla orzecznika w mianowniku, a zatem postawienie w tej części zdania nieodmiennego przymiotnika w języku angielskim nie prowadzi do naruszenia norm L_1 ani L_3 .

Przy przemienności międzyzdaniowej antropolog zachowuje reguły gramatyczne i składniowe obu języków, np. zadnia w języku bazowym i włączanym oddziela od siebie za pomocą elementu graficznego (kropki), ale jednocześnie spaja je semantycznie, dzięki czemu cały tekst jest spójny znaczeniowo:

- (6) Byłbym się był może znalazł oko w oko z jakąś nową pustką, czy czeluścią duszy. ^[punkt CS, język bazowy – polski; język włączany – niemiecki] Aus der Tiefe unserer Abgründe zu klaffenden Tiefen steigt zu uns sehr oft nur die grundlose Leere auf¹⁰ (ibid.: 89).

4.2. Podczas z/mieszania kodów multilingwista zestawia ze sobą dwa segmenty tekstu w różnych językach, przy czym przenosi reguły gramatyczne jednego kodu na drugi (Hamers, Blanc 1989: 266), np.:

- (7) Conversation: jocular haggling, lying about the ^[CM] *soulava* [...] [Rozmowa: żartobliwe targowanie się, kłamanie na temat *soulawa*¹¹] (Malinowski 2002: 591)

– Malinowski narzuca regułę obligatoryjności determinantu *the* przed rzeczownikiem na język, w którym ta zasada nie jest stosowana (Lynch 1998: 110), tym samym adaptuje kiriwinę do wymogów gramatycznych kodu angielskiego.

9 Język bazowy to kod, w którym multilingwista zapisał tekst, od którego go rozpoczął lub w którym go zatytułował. Natomiast język włączany to kod, który osoba wielojęzyczna przyłączyła do tekstu w języku bazowym (Ligara 2014a: 140–141). Język włączany François Grosjean nazywa *językiem-gościem* (2007: 315–325).

10 Z głębi naszych otchłani do rozległych głębin wznosi się ku nam bardzo często tylko nieuzasadniona pustka – tłum. A.M.

11 *Soulava* to „naszyjnik z czerwonej muszli (wymieniany jest w *kula* na *mwali*, naramiennik z białej muszli)” (Pisarkowa, Szczerbowski 2000: 280).

4.3. Interferencje obejmują sytuacje, w których multilingwista doprowadza do nałożenia się na siebie struktur dwóch kodów językowych. W rezultacie powstaje zupełnie nowy twór językowy – nosi on cechy obu kodów, jednocześnie nie przynależy do żadnego z nich (Ligara 2014b: 153), np.:

- (8) Rano pracuję z [ø – A.M.] **forsatzem** [zamiarem], żeby nie odbiegać – ale nie tego (Malinowski 2002: 87)

– Malinowski przystosowuje niemiecki rzeczownik *der Vorsatz* ‘postanowienie, zamiar’ do reguł polskiej składni poprzez dodanie mu końcówki fleksyjnej narzędnika w L_1 , a także zapisuje fonetycznie nagłos wyrazu. Podobnie postępuje z kiriwińskim czasownikiem *kayaku* ‘zbierać się, spotykać’ (zob. Pisarkowa, Szczerbowski 2000: 189), dodając mu polską końcówkę fleksyjną, chociaż kod nie przewiduje takiej odmiany dla czasowników w L_4 , spolszcza też jego zapis:

- (9) [...] nie **kajakuję** [rozmawiam] z Moliasem (Malinowski 2002: 549).

W obu przypadkach Malinowski dokonuje konwergencji między leksemami należącymi do języków włączonych (*der Vorsatz* po niemiecku i *kayaku* w języku kiriwina) i odpowiednio morfemami fleksyjnymi w L_1 bazowym: *-em* i *-uję*, przez co wzbogaca swój polski zasób leksykalny (zob. Ligara 2014b: 154).

Przejawy kontaktów językowych w tekstach wielojęzycznych można z jednej strony uznać za naruszenie normy językowej kodu bazowego, w którym powstał tekst – zgodnie z podejściem normatywnym. Z drugiej strony tego typu zachowania językowe z punktu widzenia multilingwisty są normalne w określonych sytuacjach komunikacyjnych. Ewaluacja tekstu wielojęzycznego zależy zatem od odbiorcy – przez przedstawicieli wspólnot monolingwalnych zachowania językowe osoby wielojęzycznej mogą być postrzegane jako błędy czy braki w kompetencji językowej, natomiast z punktu widzenia wspólnoty wielojęzycznej stanowią akceptowalną normę wielojęzyczną, która kształtuje się w obrębie tej społeczności (Ligara 2016: 18–19).

5. W stronę gramatyki wielojęzyczności

Czy można zatem dostrzec w zachowaniach osób wielojęzycznych jedynie doraźność, czy też wprowadzanie do tekstu w języku bazowym segmentów w odmienionych kodach daje się podporządkować pewnym regułom? Czy tekstem wielojęzycznym rządzi swoista „gramatyka” leżąca u podstaw jego wytwarzania i czy istnieją przesłanki ku temu, by pokusić się o jej ustalenie?

Dotychczas pokazano, że multilingwista w swoich wielojęzycznych tekstach czerpie ze znanych sobie języków, co daje się zauważyć na powierzchni tekstu pod

postać wykładników transkodowych. Ich pojawienie się jest uzasadnione funkcjonalnie, osoba wielojęzyczna kieruje się bowiem racjonalnością językową, tym samym tworzy spójność semantyczną i tematyczną tekstu wielojęzycznego (Ligara 2014b: 169). Poniższy fragment *Dziennika w ścisłym znaczeniu tego wyrazu*, w którym autor przełącza kody (por. 4.1), prezentuje zasadność jego wyborów językowych:

- (10) Wysokie drzewa Muwynad nad wąskim okrawkiem ziemi (sylwety pozbawione ciężaru, raczej zawieszone niż postawione na podstawie) przypominają mi nastroje na Wiśle, ze spychaniem statku z mielizny. [I punkt CS, język bazowy – polski, język włączany – kiriwina] *Susuwa* – [II punkt CS, język włączany – angielski] *generic name for a series of shallow bays & forelands* [ogólna nazwa ciągu płytkich zatok i cypli] (Malinowski 2002: 610).

W pierwszym zdaniu powyższego przykładu Malinowski przywołuje wspomnienia związane z przeżyciami z młodości w Polsce. Segment ten został zapisany w języku polskim, ponieważ jest obciążony emocjonalnie i przez to pełni funkcję wyrażenia ekspresji własnej autora tekstu (Lüdy, Py 2003: 46, za: Ligara 2014b: 162). Po pierwszym punkcie CS wprowadza Malinowski kiriwińskie pojęcie *susuwa* ‘ciąg płytkich zatok i cypli’, powiększa zatem potencjał referencjalny swojego tekstu poprzez odwołanie do doświadczenia osadzonego w rzeczywistości charakterystycznej dla archipelagu składającego się z kilku wysp i wysepek. W języku polskim i angielskim nie ma odpowiednika tego pojęcia, wstawiony przez Malinowskiego segment pełni więc funkcję deiktyczną (Lüdi, Py 2003: 142–143, za: Ligara 2014b: 155). Po drugim punkcie CS Malinowski tłumaczy po angielsku, czym jest *susuwa*, bo właśnie w tym języku sporządzał notatki w dzienniku terenowym¹², który prowadził na Trobriandach równoległe do dziennika intymnego¹³. Nie tylko wyjaśnia znaczenie kiriwińskiej nazwy, ale też sygnalizuje, że na wyspach przebywał jako antropolog, który prowadził swoje badania terenowe w języku angielskim z ramienia brytyjskiego uniwersytetu. Segment ten wnosi dodatkową informację na temat sytuacji Malinowskiego, pełni zatem funkcję metakomunikacyjną (Lüdi, Py 2003: 153, za: Ligara 2014b: 157).

Zgodnie z podejściem normatywnym segmenty w L_4 i L_3 nie powinny znaleźć się obok segmentu w języku polskim (bazowym) w obrębie tego samego tekstu. Malinowski nie podporządkował się jednak regułom trybu jednojęzycznego, lecz jako multilingwista świadomie doprowadził do spotkania się języków w tekście wielojęzycznym. Tego typu zachowania można opisać, odwołując się do semantyki interpretacyjnej w ujęciu F. Rastiera (por. 2.1). Charakterystyka formalna wykładników transkodowych uwzględniająca syntagmatyczny porządek opisu tych zjawisk nie

12 Dziennik terenowy Malinowskiego częściowo omówiła w swoim artykule Marta Rakoczy (2014).

13 W tym przypadku chodzi o *Zeszyt trobriandzki* wchodzący w skład *Dziennika w ścisłym znaczeniu tego wyrazu*.

jest jednak wystarczająca w badaniach nad wielojęzycznością indywidualną. Należy w nich bowiem uwzględnić także pozostałe porządki opisu: paradygmatyczny, hermeneutyczny i referencjalny, które są niezbędne do charakterystyki funkcjonalnej mowy wielojęzycznej zapisanej (zob. Ligara 2014a: 158–159). Dzięki czterem porządkom opisu lingwista nie tylko wskazuje na obecność wykładników transkodowych w tekście wielojęzycznym, ale też określa przyczyny i cel ich pojawienia się.

W refleksji nad okolicznościami występowania wykładników transkodowych w tekście wielojęzycznym przydatne mogą być zatem inspiracje zaczerpnięte z gramatyki funkcjonalnej. Aleksander Kiklewicz definiuje ją „jako lingwistyczną dyscyplinę, której przedmiotem są znaczenia, formy i kategorie gramatyczne w świetle ich komunikacyjnej realizacji w aktach mowy” (2004: 6). Podstawą ramy języka bazowego tekstu wielojęzycznego jest strona semantyczna, składniowa i gramatyczna (Ligara 2014b: 169). Osoba wielojęzyczna, która włącza do tej ramy języki inne niż bazowy, kieruje się normami charakterystycznymi dla mowy wielojęzycznej – zachowuje spójność semantyczną tekstu, ale nie respektuje reguł normy jednojęzycznej, nie uznaje więc jednojęzyczności za jedyną normalność językową (Ligara 2018: 97 i nast.). Przy tym za zmianę kodów zawsze odpowiada nadawca multilingwista, który świadomie korzysta ze swoich różnych języków w określonych okolicznościach komunikacyjnych, społecznych, geograficznych, historycznych i politycznych, dokonuje tej zmiany w jakimś celu i z jakiegoś powodu (Ligara 2014b: 155).

Potencjał stosowania pojęcia gramatyki do zjawisk związanych z dwujęzycznością i wielojęzycznością dostrzegli G. Lüdi i B. Py, Shana Poplack i David Sankoff, a także Carol Myers-Scotton – badacze ci wykazali pewne reguły przełączania kodów na poziomie składniowym wewnątrz wypowiedzenia pojedynczego (ibid.: 142–144). Pozostają one aktualne również dla analiz tekstów wielojęzycznych. Gramatyka wielojęzyczności tekstu rysuje się zaś jako funkcjonalna, tzn. taka, która pozwoli opisać i wyjaśnić funkcje semantyczne i komunikacyjne, jakie pełnią poszczególne języki w tekście wielojęzycznym, a także ustalić związek samych form wykładników transkodowych z tymi funkcjami.

Źródła

MALINOWSKI B., 2002, *Dziennik w ścisłym znaczeniu tego wyrazu*, oprac. G. Kubica, Kraków.
WAYNE H. (red.), 1995, *The Story of a Marriage. The Letters of Bronislaw Malinowski and Elsie Masson*, t. 2, London.

Literatura

ARONIN L., HUFSEISEN B., 2009, *On the Genesis and Development of L3 Research, Multilingualism and Multiple Language Acquisition*, [w:] iidem (red.), *The Exploration of Multi-*

- lingualism. Development of Research on L3, Multilingualism, and Multiple Language Acquisition*, Amsterdam, s. 11–26.
- ARONIN L., Ó LAOIRE M., 2004, *Exploring Multilingualism in Cultural Contexts. Towards a Notion of Multilinguality*, [w:] C. Hoffmann, J. Ytsma (red.), *Trilingualism in Family, School, and Community*, Clevedon, s. 11–29.
- ARONIN L., SINGLETON D., 2012, *Multilingualism*, Amsterdam.
- BARTMIŃSKI J., 2016, O aktualnych zadaniach etnolingwistyki, „Etnolingwistyka” 28, s. 7–29, [on-line:] <http://dx.doi.org/10.17951/et.2016.28.7>.
- CENOS J., 2013, *Defining Multilingualism*, „Annual Review of Applied Linguistics” 33, s. 3–18, [on-line:] <https://doi.org/10.1017/S026719051300007X>.
- CENOS J., GENESEE F. (red.), 1998, *Beyond Bilingualism. Multilingualism and Multilingual Education*, Clevedon.
- CHŁOPEK Z., 2011, *Nabywanie języków trzecich i kolejnych oraz wielojęzyczność. Aspekty psycholingwistyczne (i inne)*, Wrocław.
- CHRUSZCZEWSKI P., 2013, Wybrane propozycje metodologiczne językoznawstwa antropologicznego, [w:] P. Stalmaszczyk (red.), *Metodologie językoznawstwa. Ewolucja języka, ewolucja teorii językoznawczych*, „Łódzkie Studia z Językoznawstwa Angielskiego i Ogólnego”, 1, Łódź, s. 53–70.
- CIOSTEK A., 2015, *Wielojęzyczność w Unii Europejskiej*, „Języki Obce w Szkole” nr 2, s. 109–114.
- EWERT A., 2006, *Wielojęzyczność jako norma? Implikacje dla glottodydaktyki i polityki językowej*, [w:] J. Krieger-Knieja, U. Paprocka-Piotrowska (red.), *Komunikacja językowa w społeczeństwie informacyjnym. Nowe wyzwania dla dydaktyki języków obcych*, Lublin, s. 102–113.
- GROSJEAN F., 2007, *Mieszanie, przetwarzanie językowe – problemy, wyniki i modele*, tłum. J. Suchecki, [w:] I. Kurcz (red.), *Psychologiczne aspekty dwujęzyczności*, Gdańsk, s. 311–339.
- HAMERS J.F., BLANC M.H.A., 1989, *Bilinguality and Bilingualism*, Cambridge.
- HERDINA P., JESSNER U., 2002, *A Dynamic Model of Multilingualism. Perspectives of Change in Psycholinguistics*, Clevedon.
- KAPCIAK A., 1995, *Komunikacja międzykulturowa jako fenomen kultury współczesnej*, [w:] A. Kapciak, L. Korporowicz, A. Tysza (red.), *Komunikacja międzykulturowa. Zbliżenia i impresje*, Warszawa, s. 181–200.
- KEMP C., 2009, *Defining Multilingualism*, [w:] L. Aronin, B. Hufeisen (red.), *The Exploration of Multilingualism. Development of Research on L3, Multilingualism, and Multiple Language Acquisition*, Amsterdam, s. 11–26.
- KIKLEWICZ A., 2004, *Podstawy składni funkcjonalnej*, Olsztyn.
- KUBICA-KLYSZCZ G., 1982, Bronisław Malinowski – szkic biograficzny, „Lud” 66, s. 62–99.
- LIGARA B., 2014a, *Bilingwizm w tekście zapisany. Część I. Status lingwistyczny. Paradygmaty badawcze*, „LingVaria” nr 1 (17), s. 149–167, [on-line:] <http://dx.doi.org/10.12797/LV.09.2014.17.10>.
- LIGARA B., 2014b, *Bilingwizm w tekście zapisany. Część II. Wykładniki transkodowe. Gatunki*, „LingVaria” nr 2 (18), s. 139–174, [on-line:] <http://dx.doi.org/10.12797/LV.09.2014.18.11>.
- LIGARA B., 2015, *Une vie dans deux langues, le bilinguisme polonais-français de Zygmunt Krasiński à la lumière de son oeuvre épistolaire et littéraire*, „Revue des Études Slaves” LXXXVI, nr 4, s. 429–447, [on-line:] <http://dx.doi.org/10.4000/res.744>.
- LIGARA B., 2016, *Kompetencja dwujęzyczna a zagadnienie błędu, normy, systemu. Refleksje o społecznej akceptacji bilingwizmu*, [w:] R. Dębski, W.T. Miodunka (red.), *Bilingwizm*

- polsko-obcy dziś. Od teorii i metodologii badań do studiów przypadków*, „Biblioteka LingVariów. Glottodydaktyka”, t. 14, Kraków, s. 15–31.
- LIGARA B., 2018, *Badania bilingwizmu (i wielojęzyczności) wybitnych nosicieli języka w przestrzeni języka polskiego: nowa subdomena historii języka?*, [w:] M. Pastuch, M. Siuciak (red.), *Historia języka w XXI wieku. Stan i perspektywy*, Katowice, s. 97–108.
- LÜDI G., PY P., 2003, *Être bilingue*, Bern.
- LYNCH J., 1998, *Pacific Languages. An Introduction*, Honolulu.
- MAJEWICZ A.F., 1989, *Języki świata i ich klasyfikowanie*, Warszawa.
- MIODUNKA W.T., 1997, *Bilingwizm polsko-portugalski w Brazylii. W stronę lingwistyki humanistycznej*, Kraków.
- MIODUNKA W.T., 2013, *O definiowaniu języków ojczystego i obcego oraz o „terminologicznym chaosie” w glottodydaktyce – polemicznie*, „LingVaria” nr 2 (16), s. 275–283, [on-line:] <http://dx.doi.org/10.12797/LV.08.2013.16.17>.
- MIODUNKA W.T., 2014, *Dwujęzyczność polsko-obca w Polsce i poza jej granicami. Rozwój i perspektywy badań*, „LingVaria” nr 1 (17), s. 199–226, [on-line:] <http://dx.doi.org/10.12797/LV.09.2014.17.12>.
- PISARKOWA K., SZCZERBOWSKI T., 2000, *Słownictwo kiriwiny z dzieła Bronisława Malinowskiego ułożone jako leksykon kiriwińsko-polski i polsko-kiriwiński*, [w:] K. Pisarkowa (red.), *Językoznawstwo Bronisława Malinowskiego*, t. 2, Kraków, s. 103–417.
- RAKOCZY M., 2014, „Pisanie” kultury a notatki terenowe – przypadek Bronisława Malinowskiego, „Zeszyty Etnologii Wrocławskiej” z. 2, s. 75–94.
- RASTIER F., 2015, *Une introduction*, [w:] O. Anokhina, F. Rastier (red.), *Écrire en langues. Littératures et plurilinguisme*, Paris, s. III–X.
- YOUNG M., 2008, *Bronisław Malinowski. Odyseja antropologa, 1884–1920*, tłum. P. Szymor, Warszawa.
- ZAWADZKI A., 1999, *Żywy człowiek, żywy język, pełnokrwiste fakty*, „Teksty Drugie” nr 5, s. 125–143.

Individual Multilinguality as a Research Problem in Linguistics.

The Case of Bronisław Malinowski

Summary

The goal of the paper is to outline the methodological approach to a study of a multilingual person, and their linguistic output recorded in multilingual texts. It employs the set of conceptual and research instruments developed for the investigation of individual bilingualism and recorded bilingual speech, and uses them to explore the linguistic strategies of Bronisław Malinowski, an outstanding anthropologist and a multilingual person who consciously exploited the codes he knew in the process of creating multilingual texts – heterogeneous by their very nature, and yet cohesive. A multilingual text is a text in which several languages coexist, but always only two codes meet in a given point on the line of the text. Traces of the meeting of languages are visible in the form of transcodic markers. Their formal and functional analysis serves to examine the rules on which several languages have been introduced into a text, which can be an inspiration to outline the grammar of individual multilinguality.